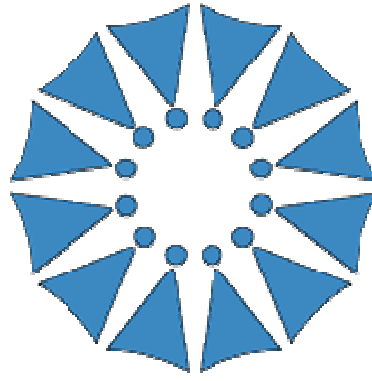

EESTI LASTEAEDNIKE LIIT

EEESTI NAISTEÜHENDUSTE ÜMARLAUD

Soovitused soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks lasteaedades

I Taustinformatsioon

Eesti Naisteühenduste Ümarlaud ja Eesti Lasteaednike Liit viisid 2008. aastal ellu ühisprojekti "Kuidas kasvatada 21. sajandi poisse ja tüdrukuid", mida rahaliselt toetasid Sotsiaalministeeriumi/Avatud Eesti Fondi programm "Lasteaiast ülikoolini - sootundlikkus hariduses" ja Hasartmängumaksu Nõukogu.

Projekti eesmärgiks oli Eesti lasteaiaõpetajate teadlikkuse tõus soolise võrdõiguslikkuse valdkonnas ning teadmiste ja meetodite omandamine soostereotüüpide ületamiseks.

Lasteaiaõpetajad valisime projekti sihtgrupiks seetõttu, et just eelkoolieas pannakse alus inimese põhilistele väärtushoiakutele, muuhulgas võetakse omaks ka soorollid ja arusaamad soosuhetest. Et tänapäeval veedab enamik eelkooliealisi lapsi suurema osa oma päevast lasteaias, lasub just lasteaiaõpetajatel erakordselt suur vastutus uue põlvkonna sooideoloogia kujunemisel.

Eesti lasteaednike teadmised ja hoiakud sooküsimustes ei erine meie ühiskonna üldisest tasemest ning soosivad patriarhaalse soosüsteemi taastootmist. Kahjuks on meie lasteaednike koostöötajate õppekavades seni sootemaatikale vähe tähelepanu pööratud, seetõttu toimub Eesti lasteaedades iga päev iganenud soostereotüüpide aktiivne taastootmine.

Projekti käigus toimusid kaks sissejuhatavat seminari Eestis, kus esinesid ka lasteaiaõpetajad Rootsist Ingrid Stenman ja Monika Uddström, ning õppereis Rootsi 8-le lasteaiaõpetajatele erinevatest maakondadest, mille käigus külastasime Mjölnares eelkooli Stockholmi lähedal Järfälla kommunis ja mitmeid lasteaedu Västeråsi linna lähedal Irstas. Samuti toimus kohapeal seminar, mida viis läbi soolise võrdõiguslikkuse ekspert Eva-Karin Wedin.

Projekti käigus tutvusid lasteaiaõpetajad soolise võrdõiguslikkuse alaste põhimõistetega, soorollide ja –stereotüüpide olemuse ning tekkemehhanismidega ja õppisid märkama iganenud stereotüüpe ka oma igapäevatoos ette tulevates olukordades. Eesmärgiks seati vältida nende soostereotüüpide taastootmist ja rakendada Roots kolleegidelt saadud eeskujuga oma igapäevatoos.

Võttes aluseks Rootsi kolleegide kogemusi ja nende poolt ellu viidud projektide tulemusi, oleme välja töötanud käesolevad soovitused soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks Eesti lasteaedades.

II Õigusraamistik

Vastavalt **Eesti Vabariigi Põhiseadusele** on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

Eesti on ratifitseerinud ÜRO konventsiooni naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta, võttes seega endale kohustuse edendada naiste ja meeste õiguste, vastutuse, kohustuste ja võimaluste võrdsust.

Eesti on **Euroopa Liidu** liige aastast 2004, mistõttu meile laienevad kõik EL aluslepingud ja poliitilised dokumendid..

Meeste ja naiste võrdõiguslikkus on Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 2 ja artikli 3 lõike 2 ning Euroopa Kohtu praktika kohaselt ühenduse õiguse oluline põhimõte. Nimetatud asutamislepingu sätted kuulutavad meeste ja naiste võrdõiguslikkuse ühenduse "ülesandeks" ja "eesmärgiks" ning kehtestavad positiivse kohustuse seda kõigis ühenduse tegevustes edendada.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitega 21 ja 23 on samuti keelatud igasugune diskrimineerimine soo tõttu ning sätestatud meeste ja naiste õigus võrdsele kohtlemisele kõikides valdkondades, kaasa arvatud tööhõive, töö ja töötasu.

Eesti Vabariigi Põhiseadus sätestab igaühe võrdsuse seaduse ees ja diskrimineerimise keelu soo alusel.

Põhiseaduse kohaselt on igaühel õigus haridusele. Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

Põhiseadus sätestab ka igaühe õiguse vabale eneseteostusele.

Nii naiste kui meeste vaba eneseteostust tänapäeva ühiskonnas takistavad aga tihti aegunud stereotüübid ja arusaamad naistele ja meestele sobivatest käitumismustritest ja soorollidest.

Euroopa Komisjoni poolt välja töötatud Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhised 2006-2010 (KOM(2006) 92) käsitlevad kuut prioriteetsset valdkonda EL soolise võrdõiguslikkuse kui liiduülese sotsiaalpoliitika alavaldkonna meetmete rakendamiseks aastatel 2006–2010, millest üheks on sooliste stereotüüpide kaotamine ühiskonnas.

Eraldi alavaldkonnana on juhistes välja toodud sooliste stereotüüpide kaotamine hariduses, koolituses ja kultuuris, kus öeldakse järgmist :

„Haridus, koolitus ja kultuur kannavad soolisi stereotüüpe edasi. Naised ja mehed järgivad sageli traditsioonilist haridus- ja koolitusteed, millega naised suunatakse sageli vähem väärtustatud ja vähem tasustatud kutsealadele. Poliitika peaks keskenduma sooliste stereotüüpidega võitlemisele alates varasest east, pakkudes õpetajatele ja õpilastele teadlikkust tõstvat koolitust ja ergutades noori naisi ja mehi katsetama ebatraditsioonilise haridusteedega.... „

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse paragrahv 9 kohaselt on **riigi- ja kohalike omavalitsusüksuste asutused** (seega nii Haridus- ja Teadusministeerium kui Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, aga ka kõik kohalike omavalitsuste koolieelsed lasteasutused ja koolid) **kohustatud soolist võrdõiguslikkust süstemaatiliselt ja eesmärgistatult edendama.** Nende ülesanne on muuta tingimusi ja asjaolusid, mis takistavad soolise võrdõiguslikkuse saavutamist.

Riiklikke, piirkondlikke ning institutsionaalseid strateegiaid, poliitika ja tegevuskavasid planeerides, ellu viies ja hinnates peavad nimetatud asutused lähtuma naiste ja meeste erinevatest vajadustest ja ühiskondlikust staatusest ning arvestama, kuidas rakendatud ja rakendatavad meetmed mõjutavad naiste ja meeste olukorda ühiskonnas.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse paragrahv 10 ütleb: **Haridus- ja teadusasutused ning koolituse korraldamisega tegelevad institutsioonid** peavad tagama naiste ja meeste võrdse kohtlemise kutsenõustamisel, hariduse omandamisel, eri- ja kutsealasel täiendamisel ja ümberõppel. **Õppekavad, kasutatav õppematerjal ja läbiviidavad uuringud peavad aitama kaasa naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamisele ja võrdõiguslikkuse edendamisele.**

Soolise võrdõiguslikkuse edendamise ülesande täitmisel saavad Eesti riigi- ja haridusasutused tugineda rahvusvahelistele kogemustele ja rahvusvaheliste organisatsioonide soovitudele.

Projekti käigus tutvuti muuhulgas soovitudega, mille kohaselt soospekti tuleks arvestada hariduse kõigis aspektides. Osalejad leiavad, et nimetatud soovitused on relevantssed ka Eesti suhtes.

SOOVITUSED:

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise kohta hariduses CM/Rec(2007)13 ütleb :

"Olles teadlik, et vaatamata sellele, et siseriiklikul ja rahvusvahelisel tasandil on suurel hulgal õigusakte, millega garanteeritakse võrdsed võimalused, et paljudes liikmesriikides õpetatakse poisse ja tüdrukuid üha rohkem koos ning et haridussüsteemis on rohkem naisi, eksisteerivad tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste vahel ikka veel suured erinevused seoses kooli ja sotsiaalsete tavade, haridus- ja karjäärialase nõustamise, koolituse, tööhõive ning osalemisega ühiskonnaelus üldiselt, kuid eriti otsuste vastuvõtmisel ning et nimetatud erinevused kahjustavad nii meeste kui naiste inimõigusi, mis hõlmavad ka õigust kõikides eluvaldkondades täiel määral ning võrdselt osaleda;

olles teadlik, et nimetatud erinevused mõjutavad kahjulikult naiste ja meeste elu ning omavad tagajärgi ühiskonna suhtes tervikuna, jättes meid sageli ilma naiste panusest avalikku ellu ning meeste panusest eraellu;

võttes arvesse, et demokraatlikud riigid peavad põhinema partnerlusel ning naiste ja meeste võrdsel õigustel ja kohustustel, et nad peavad võtma arvesse nende vajadusi, tagama võrdse osalemise kõikides eluvaldkondades ning täielikud kodanikuõigused igale naisele ja mehele;

olles teadlik, et meie ühiskonda vormivaid arusaamasid naiselikkusest ja mehelikkusest ning sotsiaalsete rollide omistamise viise reprodutseeritakse koolides ning et ametliku diskrimineerimise kaotamisest ei piisa kooli muutmiseks tegeliku võrdõiguslikkuse saavutamise vahendiks;

olles teadlik, et sugude sotsiaalsete rollide stereotüüpne käsitus piirab naiste ja meeste võimalusi oma potentsiaali rakendada, et võrdõiguslikkus eeldab positiivseid ja dünaamilisi partnerlussuhteid sugude vahel, selleks et kõikidel tasanditel võiksid aset leida struktuursed muudatused ning et lõppkokkuvõttes kujuneks uus ühiskonnakord;

tundes muret asjaolu üle, et tütarlaste õpiedukus ei viis automaatselt nende edukusele siirumisel koolist tööle või osalemisel poliitiliste ja majanduslike otsuste langetamisel, ning poiste kehvema õpiedukuse ning sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste omandamise üle;

olles teadlik haridussüsteemi vastutusest harida õpilasi/üliõpilasi selliselt, et nad oskaksid aktiivselt osaleda demokraatliku elukorralduse erinevates, st poliitilistes, tsiviil-, sotsiaalsetes ja kultuurilistes aspektides ning seda kõikidel, st kohalikul, regionaalsel ja üleriiklikul tasanditel;

tunnistades, et õpetajatest võivad saada sool põhinevate valikumehanismide säilitajad või vastupidi, muudatuste tagantõukajad ning et on tähtis kaasata koole ning haridusprotsessi erinevaid osapooli soolise võrdõiguslikkuse edendamisse;

olles teadlik, et õpetajate haridus ja koolitus omavad võtmerolli soolise võrdõiguslikkuse edendamisel hariduses;

olles teadlik, et mitteformaalne aspekt, st varjatud õppekava on koolis sama oluline kui tütarlaste ja poiste identiteedi kujundamise formaalne raamistik;

olles veendunud, et naiste ja meeste võrdõiguslikkus ning sugude aspekt tuleb integreerida kõigisse haridussüsteemi tasanditesse kõige nooremast east alates, et tugevdada tütarlaste ja poiste, naiste ja meeste hulgas õiglustunde ja osalemisega seotud väärtusi, mis on vajalikud demokraatliku riigi kodanikuna toimimiseks ning naiste ja meeste tõelise partnerluse kujundamiseks era- ja avalikus elus;

soovib liikmesriikidele, et nad

I. vaataksid õigusaktid ning tegevused läbi käesolevas soovituses ja tema lisas kirjeldatud strateegiate ja meetmete ellurakendamiseks;

II. propageeriks ning julgustaksid kasutama meetmeid, mis on suunatud konkreetselt soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise rakendamisele haridussüsteemis ning õpetajate koolitamises, et saavutada tegelik sooline võrdõiguslikkus ning et tõsta hariduse kvaliteeti;

III. looksid haridussüsteemi kõikides sektorites mehhanismid koolides soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise propageerimise, rakendamise, järelevalve ja hindamise toetamiseks;

IV. juhiksid asjassepuutuvate poliitiliste institutsioonide ning avaliku- ja erasektori asutuste, eriti ministeeriumide ja/või üleriigilisel, regionaalsel ja kohalikul tasandil hariduspoliitika kujundavate ja elluviivate organite, koolide juhtorganite, kohalike ja regionaalsete ametivõimude, ametiühingute ja valitsusväliste organisatsioonide tähelepanu käesolevale soovitusel;

V. jälgiksid ja hindaksid edusamme, mis tulenevad soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise rakendamisest koolis ning informeeriksid pädevaid juhtkomiteesid rakendatud meetmetest ning selles vallas tehtud edusammudest.

Dokumendi lisa on toodud muuhulgas välja **mitmed konkreetset soovitusel**, EN liikmesriikide valitsusi kutsutakse näiteks kaaluma alljärgnevat meetmete rakendamist:

- **Õigusraamistik:**

- naiste ja meeste võrdõiguslikkuse põhimõtte lülitamine siseriiklikesse haridusalastesse õigusaktidesse tütarlastele ja poistele võrdsete õiguste ja võimaluste andmiseks koolis ning naiste ja meeste tegeliku võrdõiguslikkuse edendamiseks ühiskonnas tervikuna;
- tulevaste haridusalaste õigusaktide sugudele avalduva mõju hindamine ning seal, kus vajalik, olemasolevate õigusaktide soolisest aspektist läbivaatamine;

- **Hariduspoliitika ja tugistruktuurid:**

- eriprogrammide juurutamine soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegia sisseviimiseks hariduspoliitikatesse ja koolidesse;
- tegevuskavade koostamine ja ressursside eraldamine soolise võrdõiguslikkuse programmide elluviimiseks, kuhu oleks lahutamatu osana lülitatud järelevalve ja hindamise mehhanismid;
- soolise võrdõiguslikkuse ja soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise teadlikkuse tõstmise kampaaniate ja/või koolituste korraldamine haridusministeeriumide töötajatele;
- materjalide koostamine sugude ja soolise võrdõiguslikkuse aspekti ning eriti parima praktika integreerimiseks ning selliste materjalide levitamine, muuhulgas haridusministeeriumide ja/või –asutuste veebilehtede kaudu;
- sugude ja soolise võrdõiguslikkuse aspekti integreerimist käsitlevate juhendmaterjalide koostamine ja levitamine koolidele, õpetajatele ja õppekavade väljatöötajatele; koolide inspektorite teadlikkuse tõstmine soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamisest kui koolide hindamise ühest aspektist, ning kvaliteedi hindamise ja enesehindamise indikaatorite väljatöötamine;
- õpetajate ja muu pedagoogilise kaadri teavitamine naiste ja meeste võrdõiguslikkust puudutavatest rahvusvahelistest lepingutest ja juhendmaterjalidest, eriti hariduse valdkonnas;

- **Kooli juhtimine ja töökorraldus:**

- koolide juhtorganite julgustamine soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise rakendamiseks koolis;
- laiemate haridusringkondade julgustamine, et nad aktsepteeriksid koolide eesmärgi ja missiooni soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamisel ning et nad osaleksid aktiivselt selle strateegia elluviimisel;
- holistilise lähenemise edendamine informaalsete ja formaalsete hariduse andmisele koolides – lähenemine, mis hõlmab argioskuste õpetamise programme, inimõigusi, inimväärikust ja soolist võrdõiguslikkust, arendab eneseväärikust ja –austust ning julgustab langetama informeeritud otsuseid, valmistades nii tütarlapsi ja poisse ette ühiskonnas ja pereelus toimetulekuks;
- demokraatliku koolikultuuri edendamine, mis hõlmab sellise hariduspraktika juurutamist, mis suurendab tütarlaste ja poiste osalemis- ja tegutsemisjulgust ning nende suutlikkust tulla toime muutustega ning toimida adekvaatselt partnersuhetes vastassugupoolega, mis kujutavad endast heaks kodanikuks olemise eeldusi;

- **Õpetajate ja koolitajate esmane ning täiendharidus ja –koolitus:**

- kõigi haridustöötajate, eriti koolidirektorite soolise võrdõiguslikkuse alase teadlikkuse tõstmine ja koolitus;

- 21. niisuguse sisulise materjali lülitamine esmas- ja täiendkoolitusse, mis võimaldaks õpetajail mõtiskleda omaenese identiteedi, uskumuste, väärtuste, eelarvamuste, ootuste, hoiakute, feminiinsuse/maskuliinsuse väljenduste ning oma õpetamisviisi üle; õpetajaid tuleb julgustada vaidlustama soostereotüüpidel põhinevaid hoiakuid ja uskumusi, mis takistavad poiste ja tütarlaste isiklikku arengut ning oma potentsiaali täielikku ärakasutamist;
 - 22. võrdõiguslikkuse, mitmekesisuse ja sugupoolte aspekti sissetoomine õpetajate esma- ja täiendkoolituse erinevatesse valdkondadesse, seejuures eriti: teadmiste loomisse, ümberkujundamisse ja üleandmisse, õpetamise dünaamikasse (õppematerjalid ja –meetodid; vastastikune mõjutamine ja hindamine) ja institutsionaalsesse aspekti (koolipäeva ülesehitus, kooliruumide paigutus ja sisekujundus; huvitegevus, posterid ja reklaam);
 - 23. õpetaja elukutse maine parandamine ning seal, kus vajalik, õpetajate palga tõstmine selleks, et julgustada nii mehi kui naisi valima õpetaja elukutset, eriti koolieelsetes lasteasutustes, alg- ja keskkoolis.
- **Kursuste programmid, koolide õppekavad, ained ja eksamid:**
 - erilise tähelepanu pööramine sugude aspektile nii kursuste programmide kui õppekavade sisulisel väljatöötamisel (iseäranis reaal- ja tehnilistes ainetes); ning vajadusel õppekavade läbivaatamine;
 - tütarlaste ja poiste huvide ja eelistuste arvestamine õppekavade väljatöötamisel õpiedukuse suurendamise ning haridus- ja karjäärivalikute avardamise eesmärgil;
 - eraeluks vajalike oskuste õpetamise lülitamine koolide õppekavasse, kui see osutub vajalikuks, et julgustada poisse ja tüdrukuid selles valdkonnas hakkama saama, et suurendada nende vastutust oma emotsionaalsete ja seksuaalsete suhete ja käitumise eest, võidelda seksistlike stereotüüpide pealesurumisega naiste ja meeste rollide kohta ning et valmistada noori ette uute sugudevaheliste partnerlussuhete jaoks era- ja avalikus elus;
- **Õppematerjalid:**
 - õpikute, koolituse, õpetamise, hindamise ja karjäärinõustamise materjalide autorite ning kirjastajate teadlikkuse tõstmine vajadusest muuta sooline võrdõiguslikkus kvaliteedi hindamise üheks kriteeriumiks selliste materjalide väljaandmisel ning koolide jaoks mõeldud multimeedia toodete väljatöötamisel;
 - õpetajate julgustamine, et nad analüüsiks, vaidlustaksid ning aitaksid kaotada seksistlike stereotüüpe ja moonutusi, mida õpikud, materjalid ja tooted oma sisuga, keelega ning illustatsioonidega edasi annavad;
 - õpetajate julgustamine, et nad analüüsiks noorte hoiakuid, käitumist ja identiteeti kujundavate koomiksitate, lasteraamatute ja mängude, videomängude, veebilehtede ja filmide sisus, keeles ja pildimaterjalis sisalduvaid seksistlikke hoiakuid ning seisaksid neile vastu;
- **Õpetamise meetodid ja praktika:**
 - õppemeetodite ja praktika soolisest aspektist lähtuva analüüsi lisamine enesehindamise ning kvaliteedi tagamise juhenditesse koolides;
 - soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise edendamine spordis ja huvitegevustes, kus soolised stereotüübid ja sugude suhtes omatavad ootused võivad mõjutada tütarlaste ja poiste minapilti, nende identiteedi kujunemist, tervist, oskuste omandamist, vaimset arengut, sotsiaalset integratsiooni ja sugudevahelisi suhteid;
 - poiste ja tütarlaste julgustamine, et nad avastaksid enda jaoks uusi rolle, tegevusi ja valdkondi ning selle tagamine, et neil oleks võrdne ligipääs õppekava kõigile osadele ning ühesugustele õpikogemustele;
 - selle tagamine, et kasutatakse mitteseksistlikku keelt ning et õpetamise praktikas ning kõigis kooliga seotud tegevustes arvestatakse soolist aspekti;
- **Demokraatliku riigi kodanikuks olemist ning inimõigusi toetav haridus:**
 - soolise võrdõiguslikkuse muutmine demokraatliku riigi kodanikuks olemist ja inimõigusi toetava hariduse keskseks osaks ning selle ning teiste demokraatia suhtes oluliste küsimuste - üksikisiku era- ja avalikus elus omatavate õiguste ja vastutuse – lülitamine koolisüsteemi puudutavatesse põhilistesse õigusaktidesse, käsitledes neid eesmärkidena, mida tuleb saavutada õppekavades, koolikultuuris ja õpetajate ettevalmistamisel;

- **Haridus ja karjäärinõustamine:**
- soolise võrdõiguslikkuse muutmine haridus- ja karjäärinõustamise üheks eesmärgiks;
- nõustamispetsialistide julgustamine ja koolitamine soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise rakendamiseks, et nad oskaksid analüüsida ning seista vajadusel vastu seksistlikel hoiakutel põhineva sotsialiserumise mõjudele;
- koolide ja ettevõtete vahelise koostöö edendamine, et anda tütarlastele ja poistele parem ettekujutus erinevate majandussektorite töökohtadest, eriti ametialadest, kus on ülekaalus ühe soo esindajad;
- **Seksismil põhineva vägivalda ennetamine ja sellega võitlemine:**
- noorte õpetamine, et nad oskaksid arvestada ning tõlgendada suhteid soolise võrdõiguslikkuse, inimõiguste, võimuhete ja vägivalda aspektist;
- suuniste andmine, et abistada koole olukorra loomisel, kus nende tegevus põhineks austusel inimese vastu; ennetada/ võidelda mis tahes individuaalse või kollektiivse vägivalda või diskrimineerimise vormidega, mis tekitavad ebaturvalist olukorda, hirmu, tagakiusatuse tunnet, viivad psühholoogilisele või seksuaalsele ahistamisele, füüsilistele rünnakutele või tütarlaste ja poiste suhtes toimepandud seksuaalsele vägivaldale tavalises koolielus;
- pedagoogide teadlikkuse tõstmine ning nende koolitamine selleks, et nad oskaksid avastada ja analüüsida seksistlikel hoiakutel põhinevat vägivalda, sellele reageerida ning sellega võidelda;
- tütarlastes ja poistes teadlikkuse kujundamine eksploateerimise, seksuaalse kuritarvitamise ja inimkaubanduse ohtudest, millega nad võivad kokku puutuda; selle tagamine, et koolid saaksid kiiresti reageerida tütarlaste ja poiste seksuaalse puutumatus ja turvatunde tõsistele rikkumistele (intsest, vägistamine, pedofiilia);
- **Meedia:**
- innustuse pakkumine uurimuste läbiviimiseks rolli kohta, mida meedia võib etendada noortele (tüdrukutele ja poistele) selle õpetamisel, kuidas arendada välja kriitiline suhtumine mehelikkuse, naiselikkuse ja sugudevaheliste suhete seksistlikesse väljendustesse ühiskonnas;
- **Sugupoolte ja hariduse küsimuste uurimused:**
- sugupoolte ja hariduse küsimusi puudutavate uurimuste algatamine ja toetamine, nt
- uurimused innovatiivsete projektide kohta, mis käsitlevad sooliste stereotüüpide kujundamist ja õpilaste käitumist, mehelikkuse ja naiselikkuse väljendusi, tütarlaste uut identiteeti, tütarlaste ja poiste vahelisi suhteid erilise rõhuasetusega agressiivsele ja mõnitavale käitumisele;
- **Järelevalve:**
- õpilaste ning teiste haridusprotsessi osaliste kohta pidev ja jätkuv statistika kogumine ja töötlemine; selline statistika peab olema esitatud sugude lõikes ning hõlmama õpetamise tasandeid, õppetöö vorme, distsipliini ja karjäärivalikuid (eriti reaali- ja tehnilistes ainetes); sellise statistikat korrapärane avaldamine ning laialdane levitamine;
- käesoleva soovitusel elluviimine, teostades järelevalvet ning hinnates soolise võrdõiguslikkuse poliitikaid, praktikat ja tulemusi;
- vastuvõetud meetmete ja astunud sammude korrapärane hindamine, tulemuste avalikustamine ja ulatuslik levitamine protsessi osapoolte hulgas.

Nimetatud soovitusete võrdlemine Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrusega nr 87 **Koolieelsete lasteasutuste riiklik õppekava, lubab väita, et kahjuks ignoreerib see eeltoodud nõudeid ja soovitusi.**

Õppe- ja kasvatustöö eesmärkide ja põhimõtete hulgas ei ole mainitud naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute võrdõiguslikkust, e. sugude võrdsuse põhimõtet.
Ka valdkondade õppe- ja kasvatustöö eesmärkides ja sisus ning 6-7 aastase lapse arengu eeldatavates tulemustes ei ole soolist võrdõiguslikkust käsitletud.

Võrdluseks esitame siinkohal näitena väljavõtte kehtivast Rootsi koolieelsete lasteasutuste õppekavast Lpfö 98/5:

1. Koolieelsete lasteasutuste põhiväärtused ja ülesanded

Põhiväärtused

Koolieelsed lasteasutused on üles ehitatud demokraatia põhimõttele. Seetõttu tuleks kõiki koolieelsete lasteasutuste tegevusi korraldada demokraatia põhiväärtuste kohaselt. Iga koolieelses lasteasutuses töötav inimene peaks edendama põhimõtet, et iga inimene on väärtuslik ning et tuleb respekterida ühist elukeskkonda. Koolieelsete lasteasutuste tähtsaks ülesandeks on tugevdada ning aidata lastel omandada meie ühiskonna alusväärtusi. Inimelu puutumatus, üksikisiku vabadus ning terviklikkus, **kõigi inimeste võrdne väärtuslikkus, sugude võrdsus** ning solidaarsus nõrgemate ning vähemkaitstud inimestega on väärtused, mida kool peaks oma töös lastega aktiivselt edendama. Alus, millele nimetatud väärtused toetuvad, väljendab eetilist suhtumist, mis iseloomustab koolieelsete lasteasutuste kõiki tegevusi. Nisugustes tegevustes rõhutatakse ning tuuakse lisaks iga indiviidi õigustele selgelt välja põhimõtted nagu teiste eest hoolitsemine ning nendega arvestamine, õiglus ja võrdsus. Lapsed omandavad eetilised väärtused ja normid eelkõige konkreetsete kogemuste kaudu. Täiskasvanute hoiakud mõjutavad seda, kuidas laps mõistab ning austab demokraatlikus riigis kehtivaid õigusi ja kohustusi. Seetõttu on täiskasvanutel tähtis roll eeskju näitamisel. Nimetatud põhiväärtuste toetamiseks on vaja, et hoiakud, millest nad tulenevad, on igapäevategevuses selgelt nähtavad. Koolieelsete lasteasutuste tegevused peavad olema demokraatlikud ning looma pinnase selleks, et lastel kasvaks vastutus ja huvi aktiivse osalemise vastu ühiskonnas.

Teiste mõistmine ning arvestamine

Koolieelsed lasteasutused peavad olema avatud erinevatele ideedele ning julgustama lapsi neid väljendama. Lastel peaks olema võimalus kujundada oma arvamus ning langetada valikuid enda olukorrast lähtudes. Niimoodi kujuneb välja ning kasvab osalemine ning usk omaenda võimetesse. Kõik vanemad peaksid olema võimelised oma lapsi koolieelsetesse lasteasutustesse saatma, olles täielikult kindlad, et lapsi ei kallutata eelarvamustele tuginedes mingi konkreetse vaate suunas. Kõik koolieelsetes lasteasutustes töötavad inimesed peaksid toetama käesolevas õppekavas sätestatud põhiväärtusi ning ennast väga selgesti lahti ütleva kõigest, mis on vastuolus nimetatud väärtustega. **See, kuidas täiskasvanud poiste ja tüdrukute suhtes reageerivad ning milliseid nõudmisi lastele esitatakse, aitab kaasa sellele, kuidas nad näevad sugude erinevusi. Koolieelsed lasteasutused peaksid töötama selle nimel, et seista vastu traditsioonilisele arusaamale sugude käitumisest ja traditsioonilistele soo-rollidele. Koolieelsetes lasteasutustes peaksid tüdrukutel ja poistel olema ühesugused võimalused arendada ja selgitada välja oma võimed ja huvid ilma stereotüüpsete soorollide seatud piiranguteta.** Koolieelsed lasteasutused peaksid sõltumata oma asukohast töötama selle nimel, et saavutada pedagoogilisele tegevusele seatud eesmärgid. Koolieelsete lasteasutuste tööd peaks iseloomustama huvi iga lapse heaolu, turvalisuse, arengu ja õppimise vastu. Arvesse tuleks võtta laste erinevaid tingimusi ja vajadusi. See tähendab seda, et koolieelsed lasteasutused ei saa toimida igal pool ühtmoodi ning et koolieelse lasteasutuse ressursid ei pea tingimata olema jaotatud võrdselt.

Koolieelsete lasteasutuste ülesanded

Koolieelsed lasteasutused peaksid looma aluse elukestvaks õppeks. Koolieelses lasteasutuses olemine peaks olema meeldiv, turvaline ning pakkuma kõigile lastele ohtralt õppimisvõimalusi. Koolieelsed lasteasutused peaksid pakkuma lastele hea pedagoogika põhimõtteid järgivaid tegevusi, kus hellus, hool ja õppimine moodustaksid ühtse terviku.

III Õigusraamistikku puudutavad soovitused

1. Arvestades asjaolu, et kõik Eesti koolieelsed lasteasutused peavad vastavalt riiklikule õppekavale koostama oma õppekava, **soovitame kõigil lasteasutustel arvestada soolise võrdõiguslikkuse edendamise kohustusega oma õppekavades.** Eeskätt tähendab see **soolise võrdõiguslikkuse sõnaselget sätestamist kui õppe- ja kasvatustöö üht eesmärki ja põhimõtet** ning sellega arvestamist nii **õppe- ja kasvatustöö korralduses** kui **lapse arengu analüüsimise ja hindamise põhimõtete fikseerimisel ja korraldamisel.**
2. Soovitame Haridus-ja Teadusministeeriumil valmistada ette vastavad muudatused Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrusega nr 87 kehtestatud **Koolieelsete lasteasutuste riiklikus õppekavas**, et viia see dokument kooskõlla Soolise võrdõiguslikkuse seaduse ja Eesti Vabariigile siduvate välislepingute, samuti rahvusvaheliste organisatsioonide soovitustega.

IV Soovitused praktiliseks soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks

Alljärgnevatel soovitustel oleme lähtunud Rootsi lasteaedades kuuldust-nähtust ja sealsetes eelkoolides (eeskätt Mjölaren ja Vallvågen) ellu viidud projektide tulemusel valminud dokumentidest.

Kõige olulisemaks põhimõtteks võrdõiguslikkuse alases töös lasteaias on järgmine: LASTELT EI VÕETA KUNAGI MIDAGI ÄRA, e. laste senist arengut ei piirata, VAID PAKUTAKSE JUURDE UUSI VÕIMALUSI, oskusi ja teadmisi.

Soolise võrdõiguslikkuse alases töös on peamiseks väljakutseks täiskasvanute suhtumiste muutmine. See, missugused on kasvataja ootused ja käitumine, kujundab seda, kuidas lapsed soorole tajuvad.

Tegeldes soolise võrdõiguslikkuse edendamisega lasteaias on kõigepealt vaja

- tõsta töötajate teadlikkust soolisest võrdõiguslikkusest
- õpetada töötajaid märkama ja ära tundma soolise ebavõrdsuse ilminguid
- õpetada nägema ja analüüsima omaenda käitumist
- õpetada meetodeid ja võtteid soolise ebavõrdsuse ületamiseks ja uute, nn traditsiooniliste soorollide piire ületavate oskuste kujundamiseks.

Soovitame välja töötada oma lasteaias soolise võrdõiguslikkuse edendamise tegevuskava.

Tegevuskavas sätestada eesmärk: töö selle nimel, et avardada tüdrukute ja poiste võimalusi, vastutust ja õigusi selliselt, et nad ei oleks piiratud traditsiooniliste stereotüüpide poolt.

Tegevuskava koostisosad: olemasoleva olukorra kaardistamine ja analüüs, konkreetsed sammud, mõõdetavad tulemused, hindamine.

1. Olemasoleva olukorra kaardistamine / analüüs

Mida eelnevalt teatakse? Millist soolise võrdõiguslikkuse koolitust on saadud? Millised alateadlikud hoiakud poiste ja tüdrukute suhtes eksisteerivad, kui palju on neid teadvustatud? Mida oleks vaja täiendavalt teadvustada/õppida/teha?

2. Konkreetsed sammud

Sugude aspekti lülitamine kõikidesse tavategevustesse, uute tegevuste kavandamisse, personali tegevusse, lapsevanematega tehtavasse töösse, seisukohtade fikseerimine dokumentides.

Poistel ja tüdrukutel peaks lasteaias olema võrdsed võimalused katsetada ja arendada välja võimed ja huvid ilma soolistest stereotüüpidest põhjustatud piiranguteta ja loodud eeldused ühiskonnas kehtiva soohierarhia vähendamiseks.

Poistele ja tüdrukutele tuleb anda võimalus avardada oskusi, mida nad isiksuse täielikuks väljaarendamiseks vajavad (kompensatoorne pedagoogika).

Tüdrukutele tuleks luua võimalus

- mõelda erinevustest kui millestki positiivsest
- võistelda, nõuda endale ruumi, olla julge ja tegutseda ja esineda suuremate gruppide ees
- arendada välja oma soovi eksperimenteerida
- katsetada uusi asju, ja seda korduvalt ja üha uuesti; teha selgeks, et sihile jõudmise protsess on olulisem, kui siht ise
- julgeda valjult ja kindlameelselt rääkida ning õpetada ütleva "ei"
- luua endale positiivne mina-kuvand, usaldada oma mõtlemist, arendada enesekindlust
- tunda uhkust selle üle, et ollakse just selline, nagu ollakse, nii sisemuselt kui välisuselt
- olla algatusvõimeline
- tegelda motoorseid võimeid nõudvate tegevustega
- olla ära kuulnud ilma rääkimisse vahele segamata

Poistele tuleks luua võimalus

- arendada verbaalset välendusoskust ja kontseptuaalset mõtlemist (võimet näha tervikpilti).
- õppida lugu pidama rääkimisest ja selle tähtsusest konfliktide lahendamisel ning õpetada neid rääkima teistega vaheldumisi, õpetatakse lubama teistel oma seisukohti esitada

- lasta neil tunda, et kõik emotsioonid ja tunded on lasteaias õiged ning õpetada neile enesevalitsemist
- õpetada seda, mida tähendab "meie", püüda arendada koostööd tihedas lävimises teistega
- mõista, näidata üles austust ja kuulata teiste inimeste arvamusi ja vajadusi
- näidata üles hoolivust teiste inimeste suhtes ja väljendada sellekohaseid tundeid
- saada eelkoolis positiivseid emotsioone
- õppida "peent näputööd" tegema
- lubades neid mängida, maadelda, võistelda jne, jälgides kindlaid reegleid

Personal

Kui teadmised soohierarhiast kasvavad ning kui personal saab teadlikuks enda rollist soohierarhia (võimusuhte) taastootmisel, on ilmne, et õppekava eesmärgiks peab olema traditsioonilistest soostereotüüpidest vabanemine ja ettekujutuse loomine paindlikumatest soorollidest. Ainul siis, kui seda suudetakse teha, saab öelda, et laste kohtlemine on võrdne sõltumata nende soost.

Kogu personal peab olema eesmärgist teadlik, hea koostöö peab toimuma lapsevanematega.

Personaliga tehtava töö eesmärgid

1. Traditsioonilistest soostereotüüpidest vabanemine, integreerides sugupoolte aspekti igapäevasesse tegevusse, mille eesmärgiks on poistesse ja tüdrukutesse võrdväärne suhtumine ja selline käitumine, millega hoitakse ära jäikade soorollide taastootmine.

2. Teha ebavõrdsuse ilmingud ja selle taastootmine nähtavaks.

Nähtavaks tegemine aitab stereotüüpidega võidelda. Selleks jälgitakse protsesse ja viiakse läbi analüüse. Suurema mõju saavutamiseks antakse personalile võimalus töötada erinevates üksustes, kohti vahetada, et ka vajadused paremini selguksid.

Töös lastega kasutatakse samu põhimõtteid, nt viieaastased viiakse teise keskkonda mängima (nn ruum ruumis meetod, nt poisid mängivad kodu) ja tulevad siis harjunud keskkonda tagasi. Seejärel analüüsitakse, kas barjääride-lõhkumiseks tehtu oli edukas.

Rootsi lasteaiapäetajaid abistavad rühmatööde ja analüüside läbiviimisel ning uute eesmärkide seadmisel ja metoodika väljatöötamisel soolise võrdõiguslikkuse konsultandid.

Lasteaedades filmitakse korduvalt igapäeva tavasituatsioonides ettetulevaid olukordi, laste ja kasvatajate käitumist rühmaruumides ja õues. Seejärel analüüsitakse filme koos soolise võrdõiguslikkuse konsultandiga. Analüüsitakse ka mänguvahendeid. Kujundatakse ühiselt edaspidist tööd. Vanemaid teavitatakse vastavate voldikute abil, koosolekutel ja arenguvestlustel.

Palju on dokumenteerimist: laste arengumapid, laste tööde ja fotomaterjali väljapanekud, foto- ja videomaterjal laste ja kasvatajate tegemiste ning käitumise kohta nii lastevanemate soovil kui ka kasvatajate vajadusel, mida siis analüüsida pedagoogidega ja lastevanematega.

Rootsi lasteaedade kogemus näitab, et lasteaiapedagoogiline kaader on soolise võrdõiguslikkuse alast tööd alustades reeglina veendunud oma võrdses suhtumises poistesse ja tüdrukutesse. Mida rohkem täiskasvanute käitumist analüüsida, seda enam tuleb välja erinev suhtumine poistesse ja tüdrukutesse ning ka nende suhtes erinev käitumine.

Väga tänuväärne materjal on lasteaedades kasvatajate käitumise filmimine, millest on selgunud muu hulgas ka see, et

- *poisid on tähelepanu keskpunktis, nad peavad võistlema ja konkureerima, tüdrukuid koheldakse kui nn abikasvatajaid; tähelepanu pidevalt poistel, sest muidu võivad teha kes teab mida;*
- *tüdrukuid peetakse õrnemateks ja personal reageerib kiiremini ja rohkem, kui tüdruk kukub. Poiss võib päris kõvasti viga saada, ei tormata kohe appi, pigem öeldakse Tõuse püsti! Pole häda midagi! Kui tüdrukuid hoitakse ohtlikest kohtadest kaugemale ja manitsetakse mitte proovima, et mitte viga saada, siis kasvavad tüdrukud haprateks;*
- *poistega räägitakse jämedama häälega, tüdrukutega õrnema häälega;*
- *tüdrukud õpivad kiiremini riidesse panema ning neilt oodatakse, et nad peavad asjad korras hoidma, ka teiste asjad;*
- *kui poiss midagi teeb, siis tunnevad tema vastu huvi nii tüdrukud kui kasvatajad; kui tüdruk midagi teeb, siis poisid teevad muid asju;*
- *kui kasvataja räägib poisiga, on tal kasvataja poolt 100% silmside ja täistähelepanu; kui kasvataja räägib tüdrukuga, siis silmside katkeb, kuna vahepeal jälgitakse poisse;*

- tüdrukud on ootaja rollis; kasvataja tähelepanu läheb esmalt poistele; tüdrukud õpivad kannatlikult ootama ja olema teisejärgulised;
- toidulauas teenindavad tüdrukud poisse ja poistel tasub vaid häält teha, et midagi vaja, juba tüdrukud tõttavad appi;
- kasvatajad katkestavad tegevusi tüdrukute arvelt, et poistega tegelema hakata;
- poisid saavad tihti negatiivse tähelepanu osaliseks, neile antakse rohkem negatiivset tagasisidet ja öeldakse rohkem negatiivseid asju; poiste nime mainitakse sagedamini negatiivses kontekstis; tüdrukuid nimetatakse harvemini nimepidi;
- tüdrukud kasutavad vähem ruumi.

Kuidas käitumist muuta

Selleks saab kasutada **kompensatoorset pedagoogikat** ja **jagatud gruppide meetodit**, kus töötatakse poiste ja tüdrukute gruppidega eraldi, et mõista kuidas poisid ja tüdrukud käituvad. Seejärel viiakse poisid ja tüdrukud kokku segagruppi.

Poisid ja tüdrukud teevad oma gruppides neidsamu asju, nt õmblevad, ehitavad, kuid nad teevad seda erineval moel. See on nn piireületav soolise võrdõiguslikkuse alane töö. Jagatud grupi meetodit kasutatakse 1-3 korda nädalas. Tüdrukud ja poisid hakkavad omaette gruppides teistmoodi tegutsema, ületavad norme ja soole lubatu/mittelubatu piire.

Eesmärk tüdrukute puhul:

- ergutada tüdrukuid olema tähelepanu keskpunktis
- julgustada tüdrukuid initsiatiivi ilmutama
- julgustada tüdrukuid ise otsuseid langetama ja tahet treenima
- arendada tüdrukute mootorikat, lubada teha kõiki asju ja ise otsustada, kuidas; mitte tegema järele seda, mida teevad poisid

Eesmärk poiste puhul:

- ergutada tegema koostööd ja mitte kogu aeg võistlema
- arendada grupivaimu
- õpetada üksteisega rohkem suhtlema
- õpetada näitama tundeid
- õpetada peenmootorikat

Võtta aega tegelda iga lapsega eraldi. Eesmärgiks on arendada emotsionaalseid võimeid, sh. isikutevahelises suhtlemises, ja mootorikat. Kompensatoorne pedagoogika taotleb, et need võimed oleksid poistel ja tüdrukutel võrdsed. Ka peaksid poisid õppima ootama.

Ka raamatuid tuleks valida soolise võrdõiguslikkuse põhimõttel. Mitte ei loobuta seejuures raamatutest, kus poisid on peakangelased, vaid loetakse ka raamatuid, kus tüdrukud on peakangelased, leidlikud ja julged. Mitte ei keelata tüdrukutel roosaid riideid kanda, vaid julgustatakse kandma ka igasuguseid muid värvi riideid. Mitte et tüdrukutelt tüdrukute mänguasjad ära võetaks, vaid julgustatakse ka teistsuguste mänguasjadega mängima.

Kõik lapsed peaksid mängima kõigi mänguasjadega soopiire ületavalt. Lasteaias peaks lastel olema lai valik igasuguseid mänguasju ja neile tuleks anda ka võimalus vabalt valida. Ei tohiks olla eraldi tüdrukute mängunurgad ja poiste mängunurgad, sest jagatud territooriumid aitavad kaasa sugude vastandamise kinnistumisele.

Vaba valiku arendamine (nt suuremate laste rühmad võiksid ise valida: kas minna magama või mängida lauamänge). Iseseisva valiku tegemine suure hulga asjade/võimaluste seast mõjutab ka eluvalikuid ja haridustee valikuid.

Mjõlnaren lasteaias kasutati ka jagatud söögilaudade meetodit.

Kui varem olid segalaudades poisid olnud suhteliselt lärmakad ja riiakad ning tüdrukud olid teenindaja rollis, siis poiste laua puhul muutus käitumine ja lärm kadus. Poisid hakkasid pikka dialoogi pidama ja mõistlikku juttu ajama. Hakati toitu jagama ja isegi tüdrukute lauda saatma. Paari nädala pärast, kui nad uuesti tüdrukutega kokku istuma pandi, uued omandatud oskused säilisid.

Kui poistel lasti omaette tanstida, siis hakkasid nad hoopis aktiivsemalt tantsima, rütmika muutus ja tants muutus neile huvitavaks. Sellise tegevuse suur pluss: grupis muutub norm, mis on lubatud poistele ja mis tüdrukutele.

V Kokkuvõtteks:

Soolise võrdõiguslikkuse alane töö on Rootsi lasteaedades igati toetatud, on tehtud hulgaliselt sellealaseid uuringuid, analüüse ja projekte. Vastavad eesmärgid on selgelt sõnastatud ka õppekavas (traditsiooniliste soorollide muutmine, täiskasvanute hoiakute muutmine jne.).

Küsimus on tüdrukute ja poiste tegelikus võrdses kohtlemises (ehk siis nende seniste erinevuste ja sotsialiseerimisega arvestamises ning lähtudes nende tulemuse võrdsuse savutamise eesmärgist) nii lasteaias, kodus, koolis, huviringides ning kogu ühiskonnas, mitte ainult formaalsetes dokumentides.

Rootsi ühiskonnas, sealhulgas ka lasteaias, pööratakse suurt tähelepanu ühiste inimestevaheliste põhiväärtuste kujundamisele, millest üheks on vaieldamatult naiste ja meeste võrdõiguslikkus. Aeg oleks ka Eestis nii kaugele jõuda, sest tänapäeva piirideta maailmas ei ole meil õigust oma laste tulevikuvõimalusi sooliste stereotüüpidega või aegunud ühiskonnamudeli kaudu kitsendada.

Kasutatud allikad:

Eesti Vabariigi Põhiseadus

Soolise võrdõiguslikkuse seadus

Euroopa Ühenduse Asutamisleping

Euroopa Põhiõiguste Harta

Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhend 2006-2010

Koolieelsete lasteasutuste riiklik õppekava (Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrus nr 87)

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele soolise võrdõiguslikkuse sùvalaiendamise kohta hariduses CM/Rec(2007)13

Ingrid Stenmani ettekanne 19. oktoobril 2008 Tallinnas

Eva-Karin Wedini ettekanne 13. novembril Västerosis

Veebileht "LekaJämt" <http://www.lekajamt.se/>

Veebileht „Jämställd förskola och skola“ <http://www.jamstalldskola.se>

Rootsi hariduse veebileht <http://www.skolverket.se/>

Tallinn

Detsember 2008